

Dubravka Brezak-Stamać

Pisma iz renesanse

Poetika poslanice u stihu u hrvatskoj književnosti

15. i 16. stoljeća

Školska knjiga, Zagreb 2017.

Dubravka Brezak-Stamać, profesorica hrvatskog jezika i književnosti na poznatoj zagrebačkoj XV. gimnaziji (popularnijoj po svojem nekadašnjem akronimu MIOC) uz nastavnu praksu i rad sa studentima u okviru metodičkih vježbi, bavi se i znanstvenim istraživanjima koja su okrunjena njezinom doktorskom disertacijom obranjenom 2011. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a četiri godine kasnije uko-ričenom u izdanju Školske knjige. Od svojih fakultetskih dana, pa do svojih znanstvenih priloga Dubravka Brezak-Stamać vezana je za stariju hrvatsku književnost, osobito njezin humanistički odsječak. Bogat pregled ne samo izvora, već i literature (objavljen u brojnim bilješkama, ali i na kraju knjige u odjeljku Bibliografija, koji navodi 299 jedinica) dokazuje da je autorica doista temeljito zahvatila i sa svih strana osvijetlila područje svojeg istraživanja, a to je stihovana pjesnička epistolografija hrvatskog humanizma.

Knjiga je podijeljena na šest odjeljaka. Započinje Uvodom u kojem, *in medias res*, bez ikakva retoričkog stjecanja naklonosti (*captatio benevolentiae*) autorica kreće na definiranje prostora svog interesa. U tom je odjeljku rečeno sve o terminima *epistola*, odnosno *poslanica* u hrvatskoj leksikografiji, te je autorica pregledno izložila sva najvažnija pomagala za proučavanje epistolarne prakse u humanizmu (povijesti književnosti, hrestomatije, zbornici, periodika).

Drugi je odjeljak za mene posebno zanimljiv. Riječ je o Književnopovijesnom pregledu poslanica u stihu i prozi u povijesti europskoga pjesništva od antike do renesanse. Koliko mi je poznato, riječ je o prvom pregledu epistolarnog žanra te vrste u nas, što ovu knjigu čini posebno vrijednom. U ovom se odjeljku autorica pozabavila nastankom i razvojem književnog pisma od filozofske dijatribe (u kojoj ona vidi začetak ovoga žanra), pa preko Cicerona, Horacija, Ovidija i rimskih pisaca tzv. srebrne latinštine (Seneke i Plinija) te pisaca kasne antike (u koje autorica uvrštava samo pisce kršćanskih poslanica, Jeronima i sv. Pavla – dok je sv. Augustin ostao bez prava tumačenja – jer su upravo oni bili uzor hrvatskim humanistima. Nastavlja kraćim pregledom stihovanih poslanica renesanse, odnosno (*sic!*) Petrarkom i njegovom zbirkom *Epistolae metricae*.

Ovaj je odjeljak, dakako, uglavnom informativan, pa ga autorica tako i koncipira. No kako je fokus njezina interesa negdje drugdje, to su se u ovom poglavlju pojavile neke pukotine kojih ne bi trebalo biti. Prije svega, uvid što ga autorica ima oslanja se pretežno na već pomalo zastarjele povijesne prikaze rimske književnosti. Oslanjala se u svom izboru na ona pomagala koja su joj bila pri ruci, a hrvatska klasična filologija – što autorici ne mora biti poznato – još uvijek nije ispunila svoj *pium desiderium*: suvremene i meritorne povijesti rimske i grčke književnosti. Možda to u letimičnim prikazima i nije važno, ali, naprimjer, Tronski i njegova "Povijest antičke književnosti" u hrvatskom je prijevodu stara 67 godina! Tu su još i neke tvrdnje koje možemo uvrstiti u previde (naprimjer, „prvih pet stoljeća nove ere, metaforički je nazvano „stoljećem propadanja“... (str. 56), premda periodizacija koju autorica prihvaća periodom propadanja naziva tek razdoblje nakon Trajanove smrti (117. nove ere). Pjesnika Petrarcu autorica stavlja u odjeljak Poslanica u stihu u pjesništvu renesanse, premda je tridesetak stranica ranije izričito navela „Iz bogate Petrarkine zbirke predrenesansnih pjesničkih sastavaka...“ (str. 33). No vjerojatno su ove nesklapnosti „pobjegle“ pri pretakanju disertacije u knjigu. Pomnije uređivanje teksta sve je to moglo izgladiti, jer se ne radi o bitnim stvarima. No ipak se tu otkriva puno dublji problem: premda se višejezičnost hrvatske književnosti smatra posve jasnom, a njezina latinska sastavnica postala je od dvotomne zbirke „Hrvatski latinisti“ iz pera Veljka Gortana i Vladimira Vratovića (objavljene 1969. u zbirci „Pet stoljeća hrvatske književnosti“) i te kako vidljiva, nedovoljno poznavanje latinskog predstavlja silan hendikep u kroatističkim krugovima. S gimnazijskim poznavanjem latinskog zahtjevni se tekstovi ipak mogu razumjeti samo u prijevodu, pa su istraživači prisiljeni na zaključivanje iz druge ruke. Treba pak upozoriti da i svi prijevodi nisu uvijek zadovoljavajući.

Glavni je pak interes Dubravke Brezak-Stamać ipak hrvatska humanistička književnost. Dakako, i ona je većim dijelom latinska (što autorica otvoreno priznaje), pa se prije spomenuta ograda odnosi i na nju.

U slijedećem odjeljku u središtu je pozornosti „otac hrvatske književnosti“, Marko Marulić i njegova epistolarna produkcija u stihu i prozi. Njegove su dvije poslanice predstavljene ovdje kao paradigma cijeloga žanra, te su detaljno proučene i analizirane.

Slijedi odjeljak o epistolografskoj topici u hrvatskim renesansnim poslanicama u stihu, pri čemu je autorica vrlo pomno sistematizirala ovu svojevrsnu „književnu zalihu“ općih mjesta u naših humanista.

Ona ih dijeli na pismovne razgovore (*colloquia per litteras* – u naslovu se poglavlja potkrala tiskarska pogreška pa je *colloquia* ostalo bez završnog *a*), razgovore s odsutnim primateljem (*conloquia* (sic!) *absentium* – ne znam zašto je ovdje uzet izraz iz prethodnog naslova ali bez asimilacije), topos prizivanja nazočnosti primatelja (*imago praesentiae*), poslanica kao izričaj prijateljstva (*amicitiam confirmare*), poslanica

kao odraz društvene zbilje, galantni rječnik pismovnoga razgovora (toposi opće primjene), formule uvoda (*exordium*), formule završavanja (*epilogus*), zazivanje prirode, toposi prirode (*locus amoenus* i *locus horridus*) te metaforika.

Svaki je od ovih toposa temeljito razrađen i dokumentiran obilnim citiranjem poslanica naših renesansnih pjesnika.

U sljedećem će odjeljku korpus poslanica naših renesansnih pjesnika biti „presložen“ prema temama: prolaznost života – smrt, narušeno zdravlje – starost, ljubav, prijateljstvo, porobljena domovina – zarobljeni pjesnik, poticaj na pisanje – rasprave o pjesništvu, izvješća s putovanja te san. Sve će ove teme autorica temeljito analizirati i dokumentirati obilatim citiranjem naših renesansnih pjesnika.

U oba će ova središnja dijela cijele knjige biti u izvacima predstavljena djela Horvenzija Bartučevića, Jeronima Bartučevića, Saba Bobaljevića, Frane Božićevića, Ilije Crijevića, Ivana Česmičkog, Nikole Dimitrovića, Marina Držića, Petra Hektorovića, Hanibala Lucića, Frana Lukarevića-Burina, Marka Marulića, Maroja Mažibradića, Nikole Nalješkovića, Ljudevita Paskalića, Mikše Pelegrinovića, Dinka Ranjine, Jurja Šišgorića, Mavra Vetranovića, Ivana Vidalija te Vlaha Topića.

I na kraju će studije, kako to pravila znanstvenog rada nalažu, autorica u Zaključku sažeti bitne točke svog istraživanja.

Na kraju će se knjige pak naći Bibliografija, Kazalo imena, Kazalo pojmova i Bilješka o autorici.

Kako sam već napomenuo, ova je knjiga hrvatskoj publici predočila cijeli jedan literarni žanr dosad tek na marginama znanstvenog interesa. Osobito mi se čini značajnim da je autorica dala i povijesni presjek tog žanra u antici, jer se prečesto događa da istraživači književnih pojava od srednjega vijeka naovamo zanemaruju teme koje je književna praksa novijih vremena stekla u antici. Posebnu vrijednost pak vidim i u izuzetno bogatom prezentiranju literarnih produkata hrvatskih renesansnih autora koje je Dubravka Brezak-Stamać sistematizirala i analizirala u ovoj knjizi. Dakako, i dalje stoje moje primjedbe da se o latinistima mora pisati poglavito na temelju vlastita uvida u original, tako da će kroatistika i to morati uvažiti želi li o hrvatskoj književnosti pisati doista uvjerljivo.

Zlatko Šešelj